

SUOMEN SISÄLLISSODAN MONITASOINEN AJANKOHTAISUUS

Elokuvaohjaaja Heikki Kujanpää kirjoittaa maaliskuussa 2018 ensi-iltansa saaneesta elokuvastaan *Suomen hauskin mies*, että elokuvan viesti on, että ”ahdistavissakin olosuhteissa mikä tahansa yhteisö selviää, kun se osaa käsitellä asioitaan huumorin keinoin” (Kujanpää 2018). Elokuvassa joukko valkoisten vankileirille joutuneita työväenteatterilaisia saa tehtävän: heidän tulee valmistella esitys, jonka on viihdytettävä pian vankileiriä tarkastamaan tulevia korkea-arvoisia suomalaisia ja eritoten saksalaisia upseereita ja poliitikkoja, muuten heidät teloitetaan. Elokuva kuvaa vankileirin karmeita olosuhteita ja kuolemaa pienin komediallisin kevennyksin. ”Suomen hauskimaksi mieheksi” kutsutun entisen teatterijohtajan ja punapäällikön, historialliselle esikuvalle perustuvan Toivo Parikan (Martti Suosalo) kirjoittama räävitön satiiri onnistuu yli odotusten, ja umpijäykät saksalaisupseerit nauravat katketakseen Suomen kuningassuunnitelmien pilkalle. Niin ikään näytelmässä rajusti pilkattu vankileirin suomalainen komendantti ei kuitenkaan pidä sanaansa, vaan teatteriseurue päättyy teloitusr ryhmän eteen. Huumori ei pelasta punavankeja, mutta Kujanpään ajatuksena yllä siteeratussa kirjoituksessa lieneekin traumaattisten historian tapahtumien käsittely absurdin tarinan ja groteskin huumorin avulla *nyky-Suomessa*. Toive on hieno, mutta se on kiistatta ainakin tähän asti toteutumaton: sisällissota on edelleen monille suomalaisille erittäin katkera aihe, todennäköisesti kaikkein vaikein historiassamme.

Tämän *Lähikuvan* numeron teemana on ”Suomi 1918”. Aihe on erityisen ajankohtainen nyt, kun keväällä 1918 käydystä sisällissodasta on kulunut sata vuotta, ja Suomen itsenäisyyden ajan traagisin tapahtuma on runsaan yksituisen ja julkisen muistelun sekä paikoin kiivaiden debattien kohteena. Laajin muistelun foorumi valtiolisten ja julkisten tilaisuuksien sekä eri medioiden (lehdistö, televisio, radio, elokuva) ohella on nykyään tietysti sosiaalinen media, jossa sisällissodan ruotiminen alkoi kiihtyä jo viime vuonna, kun Suomi juhli 100-vuotista itsenäisyyttään. Tähän palataan alla. Tässä *Lähikuvan* teemanumerossa erityishuomion kohteena on suomalainen elokuva, joskin yhdessä tekstissä kohteena on radioteos. Elokuvalle niin dokumentaarisen filmin kuin fiktioelokuvan muodossa on ollut, ja on, suuri vaikutus siihen, millaisena ihmiset käsittävät, ”näkevät” historian. Tämä koskee myös sisällissotaa, joskin taustalla on keskeisellä tavalla kirjallisuus.

Täällä Pohjantähden alla vaikutusvaltaisimpana sisällissotakuvauksena

Suomessa on tehty paljon niin dokumentti- kuin fiktioelokuvia, jotka käsittelevät sisällissotaa eri tavoin. Ne saattavat sijoittua siihen, sisältää jaksoja, jotka sijoittuvat sisällissotaan, tai käsitellä siihen liittyviä muistoja ja traumoja suoraan tai pelkkinä viittauksina. Kirjallisuuden kohdalla määrä ja kirjo ovat tietysti vielä paljon suuremmat. Taiteenlajien risteymäkohdassa (kirjan pohjalta tehdyt elokuvat) sekä *ylipäättään* suurin vaikutus on kiistatta ollut Väinö Linnan romaanitrilogiolla *Täällä Pohjantähden alla* (1959–62) ja sen pohjalta tehdyllä samannimisellä elokuvalla (Edvin Laine, 1968). Viimeksi mainittu on Suomen elokuvasäätiön mukaan kaikkien aikojen kolmanneksi katsotuin elokuva yli miljoonalla katsojallaan.¹ Luku koskee siis elokuvateatteriyleisöä, ei elokuvan televisiointeja, joiden kohdalla luvun on oltava moninkertainen.

Sekä Linnan romaanitrilogian että Laineen elokuvan tarina – kyseessä on sukukronikanomainen katsaus Suomen lähihistoriaan – ulottuu paljon pidemmälle aikavälille, 1880-luvulta 1950-luvulle, mutta epäilemättä sen muistetuin ja historiallisesti vaikutusvaltaisimman osuus käsittelee sisällissotaan johtaneita tapahtumia satakuntalaisella pikkupaikkakunnalla, sisällissodan tapahtumia niin rintamalla kuin selustassa, sekä eritoten sisällissodan veristä jälkinäytöstä mielivaltaisine, suurilukuisine teloituksineen. Kirjallisuudentutkija Yrjö Varpio toteaa (2009, 453–456, 462), että Linnan Pohjantähden puhuttelevuus ei ole perustunut vain sen tunteisiin vetoavalle kerronnalle ja traagisille historiallisille paljastuksille, vaan myös sen vuoropuhelulle aiemman sisällissotakirjallisuuden ja -käsitysten kanssa. Laineen filmatisointi teki saman elokuvana. Timo Koivusalon saman romaanin (uudelleen)filmatisoinnit *Täällä Pohjantähden alla* (2009) ja *Täällä Pohjantähden alla II* (2010) ovat tarjonneet saman tilaisuuden nykyisille, nuoremmille suomalaissukupolville, jotka eivät ehkä olisi kiinnostuneita 1960-luvulla tehdystä elokuvasta tai Linnan romaanien lukemisesta. Koivusalon elokuvat on televisioitu Ylellä useampaan kertaan, viimeksi viime vuodenvaihteessa.

Linnaa haastateltiin vuonna 1960 *Dagens Nyheteriin*, minkä taustalla oli hänen romaaninsa saama vastaanotto ja toisaalta myös huomio, jonka mukaan kirja ei odotusten vastaisesti johtanutkaan perinpohjaiseen keskusteluun, jonka kautta oltaisiin voitu lääkittää sodan aiheuttamia traumoja. Artikkelissa nostettiin keskiöön se, että romaanillaan Linnan tavoite oli oikaista ”valkoinen valhe”, eli voittajaosapuolen hallitsema tulkinta sisällissodasta. Artikkelin oli Linnalle myötäsukainen, sillä se nosti esiin Linnan vastaanottaman kiittävän kritiikin sisällissodan syiden mahdollisimman tasapuolisesta käsittelystä. Toisaalta artikkelissa arvioitiin, että Linna myös haki hyväksyntää ja jopa tiettyä hyvitystä punaisen osapuolen toimille, eli sodan häviäjille. Linna kiisti tämän, mutta myönsi tuntevansa kaunaa yhtä asiaa kohtaan: valkoisen voittajan historiankirjoitus oli luonut sisällissodasta vääristyneen kuvan, kuten hänen mielestään olisi varmaan käynyt myös, mikäli punaiset olisivat voittajina päässeet kirjoittamaan sodan historian. Joka tapauksessa Linnan mukaan juuri vääristelty historiankirjoitus, jossa sodan syyksi määriteltiin kansan siron, nälän ja hädän sijaan Venäjän vallankumous, sekä kumouksellisuuden ja väkivaltaisuuden määrittäminen sosialistisen työväenliikkeen keskeisimmäksi piirteeksi, oli jättänyt haavan avoimeksi itsenäisen Suomen historiaan, joka perustui hänen mukaansa siis valheelle. (Salminen 2007, 158–159.)

Kuten historioitsija Seppo Hentilä tiivistää, Linna ei itse voinut mitään sille, että Pohjantähti-romaanien synnyttämä laaja keskustelu valui taiteesta tieteen kentälle, eli historian tutkimuksen kysymyksiin ja tulkintoihin. Yhtäältä

1 <http://ses.fi/tilastot-ja-tutkimukset/vuositilastot/kaikkien-aikojen-katsotuimmat/>

häntä pidettiin historioitsijana, toisaalta hänen kirjaansa käytiin läpi historian-tutkimuksen tiheällä kammalla. Haastettuna Linna päätyi jopa opettamaan historiantutkijoita oikeanlaisen historiakuvan luomisesta. (Hentilä 2018, 247–252.) Kaikki tämä kertoo fiktion vaikutusvallasta suurien ihmisjoukkojen historiakuvaan, eikä tämä näkökohta ole muuttunut tähän päivään tullessa. Sisällissodasta tehtävät elokuvat ja muut taiteelliset esitykset on ymmärrettävä kulloisenkin nykyhetken tarpeista ja motiiveista lähtien tehdyiksi. Motiivina on nykyhetki, sekä aiempien historiatulkintojen ja niiden taiteellisten tulkin-tojen kritisointi tai tukeminen.

Suomen sisällissodan populaarit tulkinnat nykyisyyden reflektioina

Viimeisen vuoden aikana Suomessa on noussut julkisia kohuja, joissa sisäl-lissota on toiminut poliittisten kannanottojen retorisenä välineenä. Viime aikoina tehdyt julkiset, populaarit viittaukset ja kommentaarit sisällissotaan muokkaavat samalla käsityksiä sisällissodasta historiallisena tapahtumana. Ne ovat tehneet sitä aina, mutta mitä kauemmas vuoden 1918 tapahtumat jäävät ajallisesti, sitä vähemmän näillä viittauksilla ja kommentaareilla yleensä on tekemistä itse sodan kanssa historiallisena tapahtumana. Se ei tarkoita suin-kaan sitä, että kannanottoja tulisi väheksyä, päinvastoin: ne kertovat siitä, mitä suomalaisessa yhteiskunnassa koetaan ja tunnetaan tänä päivänä, ei vuonna 1918, vaikka samankaltaisuuksia esiintyisikin.

Suomen sisällissodan keskeisiin asiantuntijoihin kuuluva historioitsija Marko Tikka (2004, 13) tiivistää sisällissodan käsittelyn valtavirran seuraavasti: ”Sisällissota oli sekava tapahtumasarja, jonka ymmärtämiseen kukaan ei halunnutkaan pyrkiä [...] tärkeintä oli rakentaa omista uhreista myytti ja projisoida sotaan liittyvä pahuus oman ryhmän ulkopuolelle.” Sisällissota on, Tikan sanoin, ”typistetty uhrinäkökulmaan”, ja täten historiallinen tapahtuma – Suomen sisällissota – on ”mystifioitu” (Tikka 2004, 16). Juuri tämän takia sisällissotaa voidaan käyttää joskus varsin kevyin perustein yhteiskunnalliseen kommentointiin nykypäivän tavoitteista käsin.

Sisällissotaa on käytetty viime kuukausina päivänpoliittisissa julkitulois-sa tämän tästä, ja jokaisessa tapauksessa kyse on ollut jonkin ajankohtaisen poliittisen asian kritiikistä. SDP:n puheenjohtaja Antti Rinne kertoi tammi-kuussa 2018 saamistaan sadoista yhteydenotoista, joissa tavalliset ihmiset ovat ilmaisseet pettymyksensä ja epätoivonsa paljon julkisuudessa ollutta niin sanottua työttömien aktiivimallia vastaan. Rinteen mukaan työttömät ovat kokeneet, että heidät ”halutaan laittaa polvilleen ja antaa niskalaukaus”. (Nurmi 2018.) Vaikka sisällissotaa ei mainita Rinteen siteeraamassa kommentissa, eikä hän siihen itsekään mitenkään viitannut, se ymmärrettiin laajalti viittauksena sisällissotaan. Yleisradion Jari Korkki taas näpäytti maaliskuussa SDP:n Eero Heinäluomaa vuodella 1918 (Korkki 2018). Heinäluoma nimitti viime maaliskuussa Suomen hallituksen soteuudistusta ”Suomen historian suurimmaksi harhalaukaukseksi” (Ijäs 2018). Korkki kysyi ironisen retori-
sesti, onko sote Heinäluomasta todella suurempi virhe kuin Heinäluoman ”puoluetoverien”, Kullervo Mannerin (1880–1939) ja Otto Wille Kuusisen (1881–1964), ”käynnistämä vallankumous sata vuotta sitten” (Korkki 2018). Molemmissa tapauksissa on kyse historiallisesta perspektiivistä, eli millaisiin mittasuhteisiin kulloinenkin kriisiksi koettu asia tai tilanne asetetaan.

Näiden tapausten taustalla on nähdäkseni keskeisesti huhtikuussa 2017 sattunut, näennäisesti vain yksi monista ”somekohuista”, ”juhlarahakohuksi”

nimetty tapahtuma. Kyse oli Rahapajan Suomen satavuotisen itsenäisyyden kunniaksi lanseeraaman juhlarahan kuvasta nimeltään *Kansalaissota*, jossa kyseinen Suomen historian jakso on tiivistetty kuvaan punavankien teloituksesta. Kolikko tuomittiin yli puoluerajojen ”mauttomana”, ja sitä pidettiin historiallisesti erittäin rajoittuneena representaationa sisällissodasta. Suuren yleisön somekommenteissa juhlarahan teloituskuva nähtiin niin taiteilijan pyrkimyksenä herätellä ”porvarin” omatuntoa kuin mielistellä ”porvaristoa” kerskailemalla punavankien teloituksilla. Somekulttuurillemme ominaisesti välitön reagointi tuotti täysin päinvastaisia tulkintoja samasta kuvasta. (Mähkä 2017.)

Näen, että tapaus laukaisi uudella tavalla sisällissodan merkityksellistämisen nykypäivän tarpeista käsin. Sisällissodasta on kolikkokohun jälkeen syntynyt poliittis-yhteiskunnallinen meemi. Tämä on näkynyt myös elokuvan ja muun audiovisuaalisen kulttuurin kentällä – itse asiassa jo viime vuosikymmeneltä alkaen. Sisällissodasta on tullut historiallisen monitasoisuuden viittauskohde.

Suomen sisällissodan tulkintojen suomalaiset ja universaalit ulottuvuudet

Suomen hauskin mies ohjaaja Kujanpää (2018) kirjoittaa elokuvan mediatiedotteessa, että elokuvan yksi tavoite on tuoda lisää ymmärrystä ”Suomessa yhä vallitsevasta kahtiajaosta ja sen seurauksista”. Toisaalta hän näkee, että elokuvan tarina on universaali ja ajaton, ”kaikkiialla tunnistettava”. Viimeksi mainittu väite on uskottava, sillä tarinassa (sisällis)sodan voittaja on vanginnut eloon jääneitä vihollisiaan leiriin ja kohtelee näitä mielivaltaisesti, kuolemalla uhaten sekä joitain vangeista teloittaen. Kujanpään näkemys Suomen sisällissodan vastakkainasettelun sata vuotta kestäneestä jatkumosta on sen sijaan problemaattisempi. Onko kyse enää samasta kahtiajaosta, vaikka nykyinen tuloerojen kasvu ja hyvinvointivaltion kriisi kenties muistuttavatkin historias- ta, jonka seurauksena punaisten vallankumousyritys ja sen epäonnistumista seurannut sisällissota syttyi?

Suomen hauskin mies (2018, O: Heikki Kujanpää). Kuva: Inland Film Company.

Ohjaaja Aku Louhimies (s. 1968) toteaa Suomen sisällissotaan sijoittuvasta *Käskey*-elokuvastaan (2008)², että hänen sukupolvensa on ensimmäinen, joka voi tutkia (sic) sisällissotaa ilman ”tämän hetken poliittista painolastia” (”Kulis-sien takana”, 2008). Hän jatkaa kuitenkin täysin ristiriitaisesti: elokuva kertoo ”enemmän voittajista ja voitetuista, vangitsijoista ja vangituista, kuin punai-sista ja valkoisista” (ibid.). Toisin sanoen Louhimies näyttää ajattelevan niin, että historiallinen etäisyys auttaa tarkastelemaan sisällissotaa kiihkottomasti, ilman nykyhetken poliittista painetta, mutta samalla tämä tarkoittaa sisäl-lissodan historiallisten erityispiirteiden sivuun työntämistä yleishumaanien valta-asetelmien tieltä. Läsnä on sama ajatus kuin Kujanpäällä: elokuvan tarina on yhtäältä universaali, toisaalta se haluaa tarkastella Suomen sisällissotaa historiallisena tapahtumana, muttei kuitenkaan punaisina ja valkoisina, vaan voitettuina ja voittajina.

Vastaava esimerkki sisällissodan käsittelyn ambivalenttisuudesta on tuore esseekokoelma *Toistemme viholliset? Kirjallisuus kohtaa sisällissodan* (2018). Kirjan toimittajat Kukku Melkas ja Olli Löytty kirjoittavat esipuheessaan: ”Vaikka lähtökohtana ovat sadan vuoden takaiset tapahtumat Suomessa ja niitä kuvaava kirjallisuus, kirjan esseissä sisällissota ymmärretään laajasti maan asukkaiden mahdollisiksi keskinäisiksi vihollisuuksiksi.” Kirjan esseissä aiheina ovat Suomen sisällissota -teemojen ja -kirjallisuuden rinnalla tämän päivän Syyrian sota, Suomeen tulleet irakiläisturvapaikanhakijat, entisen Jugoslavian alueen sodat 1990-luvulla, uusliberalismi ja Jorma Ollilan johta-ma Nokia. Voi syystä kysyä, mitä tekemistä luetelluilla asioilla ja henkilöillä on Suomen vuoden 1918 sisällissodan kanssa. Faktuaalinen, historiallinen vastaus on: ei mitään.

Kirjan takakannen mainosteksti antaa kuitenkin vihjeen, jonka avulla kysymykseen voi vastata laajemmin, Suomen sisällissotaa muistuttavien polarisaatioiden kontekstissa. Siinä nimittäin todetaan, että essee ”seuraavat vuoden 1918 jättämiä jälkiä”, sitä, ”miten vastakkainasettelut näkyvät ja kuu-luvat suomalaisessa yhteiskunnassa ja kirjallisuudessa”. Kyse ei kuitenkaan ole vuoden 1918 vastakkainasetteluista nyky-Suomessa, vaan nyky-Suomen vastakkainasetteluista vuoden 1918 tarkastelun lähtökohtana.

Historioitsija Juha Siltala toteaa vuonna 2009 julkaistussa kirjassaan *Sisäl-lissodan psykohistoria*, että merkkivuosi 2008 – siis vuoden 2018 perspektiivistä sisällissodan edellinen tasavuosikymmenmuistopäivä – ”kalusi sisällissodan loppuun” (Siltala 2009, 9). Toisaalta hän samalla vihjaa, että niin tapahtui vain toistaiseksi: Siltala nimittäin toteaa, että mitä kauemmaksi menneisyyteen sisällissota jää, sen ahkerammin siitä julkaistaan kirjoja. Siltala puhuu jopa ”1918-teollisuudesta” ja nostaa sen keskeiseksi piirteeksi ajatuksen ”sodan kiihkottomasta” käsittelystä, minkä mahdollistaa juuri ajallinen etäisyys. (Siltala 2009, 9; ks. myös Hentilä 2018, 12–13.) Pikemminkin ”kiihko” tulkita sisällissotaa on vain lisääntynyt nykyhetkessä.

Lukuisia Suomen sisällissota -aiheisia dokumenttielokuvia vuosikymmeni-en ajallisella kaarella tehnyt Seppo Rustanius (s.1943) toteaa tämän *Lähikuvan* numeron haastattelussa, että hänestä sisällissodasta ”ei ole syntynyt vielä kukaan oikein kokonaiskuva, sellaista jossa se nähdään yhteydessä ensimmäiseen maailmansotaan, koko Euroopan poliittiseen liikehdintään, työväenliikkeen nousuun, Saksan luhistumiseen ja niin edelleen.” On varmasti totta, että yhtä kokonaiskuva ei ole syntynyt, vaikka Suomen sisällissotaa onkin tarkasteltu Rustaniuksen mainitsemissa asiayhteyksissä niin historiantutkimuksessa kuin fiktiossakin. Kyse on siitä, että ei ole olemassa sisällissotatutkimusta tai muuta esitystä, joka poistaisi tarpeen aiheen toistuvalla läsnäololla suoma-

2 Käsittelen elokuvaa tämän numeron tutkimusartikkelissani.

laisessa yhteiskunnassa. Esitystä, jonka kokonaistulkinta tyydyttäisi kaikkia suomalaisia, on vaikea edes kuvitella.

Journalistiikantutkija Esko Salminen puhuukin sisällissodasta ”päättömänä sotana” kirjoittaen, että ”arkaluontoinen sisällissota herättää yhä vahvoja tunteita, sodan arvet ovat pitkäikäisiä” (Salminen 2007, 5–6, passim.). Sisällissodan muistelua tutkinut folkloristi Ulla-Maija Peltonen kirjoitti (2003, 198) puolestaan jo muutamaa vuotta aiemmin, että ”sisällissodan jälkihoito on Suomessa vielä 2000-luvun alussa kesken”. Kaikki tämä on siis edelleen ilmiselvää, kun tarkastelee niin politiikan, median, somekeskusteluiden kuin elokuvan ja muiden taidemuotojen toistuvaa tarttumista aiheeseen. Syy sille, miksi näin on, ei ole suoranaisesti vuodessa 1918 vaan siinä, että nykyhetkessä on paljon asioita, jotka tekevät Suomen sisällissodasta edelleen tärkeän aiheen yhteiskunnallemme ja sen historialliselle tietoisuudelle. ”Saussurelaisittain” Suomen sisällissota on nykyhetken populaarien tulkintojen *merkitty*, ei merkittäjä.

• • •

Tämän *Lähikuvan* 1918-teemanumeron tekstien näkökulma on tutkimuksellinen. Outi Hupaniitun tutkimusartikkeli pureutuu suomalaiseen elokuvatuotantoon sisällissodan vuonna 1918. Hupaniittu osoittaa, miten kansallinen historiatalkinta ja sitä mukailut elokuvahistoria loivat käsityksen, jonka mukaan vuonna 1918 ei tehty suomalaista elokuvaa, valkoisten voittajien sotilasparaatien kuvaamista ja vastaavaa lukuun ottamatta. Ylipäätään 1920-luvun alku määrittyi myöhemmin suomalaisen elokuvan varsinaiseksi synnyksi. Hupaniittu toteaa, että syyt tähän olivat ideologisia, mutta vielä enemmän kyse oli siitä, että 1910-luvun elokuvantekijät olivat siirtyneet pois alalta, ja sen ajan elokuvayhtiöt olivat fuusioituneet toisiin yhtiöihin tai muuten muuttaneet muotoaan. Kukaan ei siis ollut puolustamassa 1910-luvun tekijöitä, kun suomalaisen elokuvan historiaa alettiin 1930-luvulla kirjoittaa. Hupaniittu käsittelee vuosien 1916–1918 ja osoittaa myös, miten Suomessa vuonna 1918 vain kuukausia ennen keisarikuntansa romahdusta olleet saksalaiset ehtivät vaikuttaa merkittävästi suomalaiseen elokuvateollisuuteen.

Hannu Salmi käsittelee artikkelissaan Toivo Särkän ohjaamaa elokuvaa ”1918” – mies ja hänen omatuntonsa (1957), jonka hän katsoo olevan voimakkain toisen maailmansodan jälkeinen elokuva sisällissodasta. Elokuva perustuu Jarl Hemmerin vuonna 1931 ilmestyneelle, paljon huomiota herättäneelle lähes samannimiselle romaanille: elokuvantekijät lisäsivät Hemmerin teoksen nimeen vuosiluvun 1918, jotta mahdollisimman monet suomalaiset ymmärtäisivät pelkästä elokuvan nimestä sen aiheen, tai ainakin historiallisen tapahtumaympäristön. Itse teoksia, niiden vastaanottoa Suomessa ja ulkomailla, tekijöiden taustoja ja motiiveja lähdeaineistoina käyttävän analyysin kautta nousee esiin, miten herkkään aiheeseen Särkkä työtovereineen tarttui. Tasapuolisuuteen pyrkineestä elokuvasta muodostui vuonna 1957 yhteiskunnallisten ja henkilökohtaisten ”muistihorisonttien leikkauspiste”, kuten Salmi kirjoittaa.

Rami Mähkän artikkeli käsittelee 2000-luvun Suomen sisällissotaan sijoitettavaa teatterielokuvaa. Käsiteltäviä elokuvia on viisi: *Raja 1918* (Lauri Törhönen, 2007), *Käskey* (Aku Louhimies, 2008), *Täällä Pohjantähden alla* (Timo Koivusalo, 2009), *Täällä Pohjantähden alla II* (Koivusalo, 2010) sekä *Taistelu Näsilinnasta 1918* (Claes Olsson, 2012). Mähkä keskittyy siihen, miten sisällissodan historia esiintyy elokuvissa: millaisia historiallisia tarinoita elokuvissa on, millaista

historiallista tietoa elokuvat antavat sisällissodasta ekstradiegeettisin kerronnan keinoin sekä asioita, joita sisällissodasta muistetaan – ja ei muisteta – elokuvissa. Mähkän mukaan toisistaan riippumatta tehdyt sisällissotaelokuvat reflektoivat sekä historiantutkimuksen että populaarien historiakäsitysten painotuksia Suomen sisällissodasta. Elokuvat sijoittuvat sodan loppuvaiheeseen ja sen veriseen jälkinäytökseen. Vaikka elokuvat eivät ole varsinaisia sotaelokuvia, punaista osapuolta edustavat vahvasti naispunakaartilaiset ja valkoisia taas jääkärit.

Heta Kaiston ja Katja Lautamatin katsausartikkeli kuvaa heidän toukokuun alussa Ylellä esitettävän *Satavuotias yö* -radioteoksensa tekoprosessia ja sen teoreettisia lähtökohtia. Teoksen lähdemateriaalina toimii Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran 1960-luvulla keräämä Suomen sisällissota -muisteluaineisto. Yli 100 tunnin tavallisten suomalaisten vapaamuotoisista haastatteluista koostuva äänitemateriaali ei muodosta mitään koherenttia kokonaisuutta välttämättä edes yksittäisen informantin kohdalla, vaan kertomusten seassa on jopa laulua ja kummitustarinoita. Kaisto ja Lautamatti nostavat esiin kuvittelun merkityksen tallenteiden kuuntelussa, ei pelkästään koskien itse kerrottua, vaan äänitteiden tallentamaa, jäsentymätöntä äänimaailmaa: kertomusten tallentuminen ja sisällissotaan liittyvät tarinat sekoittuvat nykyhetkessä monikerroksisena menneisyytenä ilman visuaalista ulottuvuutta.

Matti Salakka haastattelee elokuvantekijä Seppo Rustaniusta tämän sisällissotadokumenteista. Rustanius on käsitellyt vuoden 1918 tapahtumia, sisällissotaa ja sen jälkimaininkeja yli kymmenessä elokuvassaan 1980-luvun alusta tälle vuosikymmenelle. Niissä hän on käsitellyt aiemmin paljolti vaiettuja ja vaikeita asioita, ja jotka olivat joka tapauksessa jääneet sisällissodan muistelun marginaaliin: pappien roolia, venäläisten siviilien ja sotilaiden kohtaloita, naispunakaartilaisia, punaorpoja – pääpaino on ollut sodan uhrien kohtaloitten esiin nostamisessa. Rustanius on keskittynyt sodan hävinneen osapuolen, punaisten, näkökulmiin. Hän tuo esiin avoimesti, että hänelle sisällissota on ennen kaikkea poliittinen sota, mikä on vaikuttanut hänen aihe- ja näkökulmavalintoihinsa. Rustanius kertoo haastattelussa myös, miten hänestä tuli elokuvantekijä sekä elokuvan tekemisen lähtökohdistaan ja menetelmistään.

• • •

Uuden päätoimittajan tervehdys

Hyvät *Lähikuovan* lukijat!

Lähikuva-yhdistys on nimittänyt minut lehden uudeksi päätoimittajaksi 1.1.2018 alkaen. Olen ollut *Lähikuovan* toimituskunnan jäsen vuodesta 2013, lukija olen ollut 1990-luvulta lähtien. Olen otettu yhdistyksen osoittamasta luottamuksesta, sillä olen erittäin tietoinen siitä vastuusta, jonka tehtävä sisältää.

Haluan ensiksi todeta, että *Lähikuovan* perinteikäs linja ei tule muuttumaan. Pikemminkin kyse on siitä, että nyt on minun vuoroni jatkaa lehden tärkeän tehtävän toteuttamista, eli audiovisuaalisen kulttuurin tutkimuksen ja sen eri puolien esiin tuomisen niin asiantuntijoille kuin kenelle tahansa siitä kiinnostuneelle.

Lähikuva siirtyi vuonna 2016 *open access* -verkkojulkaisuksi aiemman painetun lehden sijaan. Tällä haluamme nimenomaan tuoda lehden kenen ta-

hansa joko av-kulttuurista ylipäättään tai vaikkapa vain yksittäisestä aiheesta kiinnostuneen luettavaksi. Vaikka yhä useampi suomalainen osaa englantia jopa asiantuntija-artikkelin edellyttämällä tasolla, haluamme tarjota suomenkielisen, välittömästi missä ja milloin tahansa saatavilla olevan vaihtoehdon kentästämme kiinnostuneille.

Olemme valmiita myös relevanttien tutkimushankkeiden ympärille rakennettuihin teemanumeroihin. Suomessa kenttäämme jo pitkään sisältäneet tärkeinä osa-alueina kulttuuriset ilmiöt. Esimerkiksi digitaaliset pelit ja sosiaalinen media meemeineen ovat tästä vain kaksi esimerkkiä.

Kannustan myös av-alalla toimivia ihmisiä (ohjaajia, käsikirjoittajia, tuottajia, näyttelijöitä...) tarjoamaan artikkeleita, katsaus- ja kolumnitekstejä ja alan ihmisten haastatteluja.

Ottakaa hyvissä ajoin yhteyttä, ja tutkimustuloksenne saavat näkyvyyttä. On selvää, että suomenkielisenä lehtenä lukijakuntamme on rajattu, mutta toisaalta se on myös optimaalisin, kuten tämän numeron tapauksessa: keitä kiinnostaa Suomen sisällissota edelleen ajankohtaisine poliittisine merkityksineen enemmän kuin suomalaisia?

Haluan lopuksi kiittää arvokasta kulttuurityötä tekevää Lähikuva-yhdistystä luottamuksesta ja *Lähikuvaan* upeaa toimituskuntaa asiantuntevasta ja innovatiivisesta työympäristöstä. Kiitos myös toimituskunta-aikanani toimineille päätoimittajille, Laura Saarenmaalle ja Outi Hakolalle, hienosta ja tehtävään inspiroivasta esimerkistä. Suuri kiitos myös kaikille *Lähikuvaan* kirjoittaneille ja kirjoitaville ihmisille, lehteä ei ole ilman hienoa sisältöä. Lopuksi vielä erityiskiitos lähimmille työtovereilleni, toimitussihteerini Antti Lindforsille ja Lähikuva-yhdistyksen sihteerille ja lehden taittajalle Päivi Valotielle, parempia tiimikavereita on vaikea kuvitella.

Lopuksi kiitos sinulle, hyvä vakituinen tai satunnainen lukija, sillä teksti ilman lukijaa on vajaa teksti!

Turussa, huhtikuussa 2018

Rami Mähkä

Lähteet

Hentilä, Seppo (2018) *Vuoden 1918 Pitkät varjot: muistamisen historia ja politiikka*. Helsinki: Siltala.

Ijäs, Johannes (2018) "Tästä on tulossa Suomen historian suurin harhalaukaus" – valinnanvapauskeskustelu velloo kuumana eduskunnassa. *Demokraatti* 14.3.2018. <<https://demokraatti.fi/tasta-on-tulossa-suomen-historian-suurin-harhalaukaus-valinnanvapauskeskustelu-vellookuumana-eduskunnassa/>> (linkki tarkistettu 18.4.2018).

Korkki, Jari (2018) Suomen historian suurin harhalaukaus. *Yle* 16.3.2018. <<https://yle.fi/uutiset/3-10117985>> (linkki tarkistettu 18.4.2018).

Kujanpää, Heikki (2018) Ohjaajan sana. *Suomen hauskin mies: mediainfo*. Nordisk Film.

Kullissien takana – making of (2008). Teoksessa *Käskey* DVD. Helsinki: FS Film.

Melkas, Kukku ja Löytty, Olli (toim.) (2018) *Toistemme viholliset? Kirjallisuus kohtaa sisällissodan*. Helsinki: Vastapaino.

Mähkä, Rami (2017) Juhlarahan teloituskuva sai tunteet pintaan. *Turun sanomat* 6.6.2017, 2.

Nurmi, Lauri (2018) Oppositiojohtaja Antti Rinne: Hallituksen ihmiskuvan vääristyneisyys johtaa älyttömyyksiin – "halutaan laittaa työttömät polvilleen ja antaa niskalaukaus", *Aamulehti* 5.1.2018. <https://www.aamulehti.fi/uutiset/oppositiojohtaja-antti-rinne-hallituksen-ihmiskuvan-vaaristyneisyys-johtaa-alyttomyyksiin-halutaan-laittaa-tyottomat-polvilleen-ja-antaa-niskalaukaus-200648185?_ga=2.23147514.1591499462.1515221732-1840671268.1486629065> (linkki tarkistettu 2.3.2018).

Peltonen, Ulla-Maija (2003) Vuoden 1918 muistot. Teoksessa *Suomen kulttuurihistoria 3: oma maa ja maailma*. Toim. Anja Kervanto Nevanlinna ja Laura Kolbe. Helsinki: Tammi, 192–198.

Salminen, Esko (2007) *Päättymätön sota 1918: Sisällissota julkisessa sanassa 1917–2007*. Helsinki: Edita.

Siltala, Juha (2009) *Sisällissodan psykohistoria*. Helsinki: Otava.

Tikka, Marko (2004) *Kenttäoikeudet: välittömät rankaisutoimet Suomen sisällissodassa 1918*. Helsinki: SKS.

Varpio, Yrjö (2009) Vuosi 1918 kaunokirjallisuudessa. Teoksessa *Sisällissodan pikkujättiläinen*. Toim. Pertti Haapala ja Tuomas Hoppu. Helsinki: WSOY, 441–463.